

ΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ ΜΑΡΣΕΛ

(Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΥΠΑΡΞΙΑΚΗ ΣΚΕΨΗ)

Στή Σκιά της Μητέρας μου
Κ. Ι. Δ.

Α΄ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αν ανοίξουμε ένα βιβλίο του Πλάτωνος ή του Ντεκάρτ, του Κάντ ή του Μπερξόν, δεν θα δυσκολευτούμε να κάμουμε μια πρωταρχική, θεμελιακή, διαπίστωση: Ο φιλοσοφικός στοχασμός, χωρίς συζήτηση, χωρίς δισταγμούς, στους μεγάλους αυτούς δασκάλους, έχει κάνει την έκλογή του: Σκοπός του είναι ένα σύστημα γνώσεων αντικειμενικών και καθολικών. Οποιαδήποτε και αν είναι τα συγγραφικά χαρίσματα των φιλοσόφων αυτών, όποιοςδήποτε και αν είναι οι άφετηρίες τους, όποιοςδήποτε και αν είναι τα κλίματά τα πνευματικά και κοινωνικά μέσα στα όποια άνθισεν ή σκέψη τους, κανείς δεν αμφιβάλλει ότι μ' αυτούς δημιουργείται μια έπιστήμη φιλοσοφίας. Λοιπόν; Το αίτημα αυτό της φιλοσοφίας - έπιστήμης έρχονται στους καιρούς μας να άμφοβητήσουν οι φιλόσοφοι της ύπαρξεως. Μ' αυτούς ή φιλοσοφία μ' ένα σταθερό ρυθμό άπομακρύνεται σιγά - σιγά από την περιοχή της γνώσεως για να μπει στην περιοχή της φαινομενολογικής περιγραφής ή της ήθικης προτροπής. Η άπαλλαγή από τον ιδεαλισμό της λογικο - μαθηματικής σκέψεως είναι το κίνητρο του ύπαρξισμού και ή σχετική προσπάθειά του παίρνει τή μορφή της ιδιοσυγκρασίας των έκπροσώπων του: Άργή και παλμώδης στον Γκαμπριέλ Μαρσέλ, δραματική στον Κάρλ Γιάσπερς, έκρηχτική και έξαλλη στον Ζάν - Πώλ Σάρτρ. Άλλ' όπως παρατηρεί ό Άνρϋ Γκουτέ στο βιβλίο του: «Η Φιλοσοφία και ή Ιστορία της»¹, με την προσπάθεια αυτή ή φιλοσοφία έχασε τον παραδομένο χαρακτήρα της και βρίσκεται μπροστά σ' ένα σταυρικό ζήτημα που δοκιμάζει αυτή την ύπαρξή της. Όσο ή μεταφυσική πλησιάζει το ιστορικό ύποκειμενο άπομακρύνεται από το ιδανικό της άναζητήσεως και της γνώσεως με το όποιο είναι δεμένη ή λέξη έπιστήμη. Σπά-

ζει όλες τις παραδόσεις, χωρίζεται όχι μόνο από τις φιλοσοφίες που άναχωρούν από τον αισθητό κόσμο αλλά και από εκείνες που άρχιζαν με την άποκάλυψη ένος νοητού αντικειμένου. Με τις συνθήκες αυτές πώς μπορεί να δεχτεί το ιστορικό ύποκειμενο χωρίς να μεταβληθεί σε μια έκμυστήρευση; Πώς μπορεί να βγει από τις έξομολογήσεις παρά από έμπειρίες άύστηρά προσωπικές, από τον πόνο μου, τον έρωτά μου, τις έκστάσεις μου; Πώς μπορούμε να μπάσουμε την ιστορική ύπαρξη στη φιλοσοφία χωρίς να καταστρέψουμε τή φιλοσοφία;» Λοιπόν; Σ' αυτή την έρώτηση προσπαθεί ν' άπαντήσει ό Γκαμπριέλ Μαρσέλ μπάζοντας στη σύγχρονη σκέψη τον «ύπαρξιακό δείκτη»².

* * *

Είναι παραδομένη λίγο - πολύ ή μορφή του φιλόσοφου. Ένας καθηγητής, ό professor publicus ordinarius έναντίον του όποίου σηκώθηκε ό Κίρκεγκάαρντ, ένας δήμοσιος υπάλληλος από την άποψη του άπροσώπου, του ρουτινιέρικα κανονικού, του έκκρεμους. Αυτή τή μορφή έρχονται να σπάσουν τις ήμέρες μας οι φιλόσοφοι της ύπαρξεως. Πριν ύπάρξουν «φιλόσοφοι», στάθηκαν ύπάρξεις ανθρώπινες με πλησμονή ζωής, καλλιτέχνες, έντονώτατα προσωπικοί, δηλ. τραγικοί. Έχουν τή σοφία, τή Sagesse, είναι δηλαδή προσωπικότητες βαθύτατης καλλιέργειας που σκέπτονται και σύγκαιρα ζούν την προβληματικότητα της ανθρώπινης μοίρας. Τέτοιοι είναι οι Γιάσπερς, οι Χάιντάγγερ, οι Σάρτρ, οι Μαρσέλ.

Ο φιλόσοφος για τον όποιο μιλάμε σήμερα, ό Γκαμπριέλ Μαρσέλ, γεννήθηκε στο Παρίσι, στα 1886. Γυιός ένός πρεσβευτού της Γαλλίας, ταξίδεψε πολύ στα νεάτα του και σχετίστηκε πολύ με τους κύκλους των καλλιτεχνών και των σοφών,

τόσο ένα μέσον για να εξηγήσει το σύμπαν, όσο μία ζωντανή κατασκευή αδιάκοπα εξελισσόμενη, μία έσωτερική κατάσταση του πνεύματος προορισμένη να του δώσει τη σωτηρία σχεδόν στο χριστιανικό νόημα της λέξεως. Έξ' άλλου η μεταφυσική του Μαρσέλ αφορά το συγκεκριμένο και παραμερίζει τις «άρχές», τις «ουσίες και το συγκεκριμένο αυτό δεν μπορεί κανείς να το φτάσει παρά ή με μία άρρητη διαίσθηση — άρρητη και συνεπώς όχι χρησιμοποιήσιμη από τη φιλοσοφία — ή έπειτα από μία διερεύνηση διεξαγόμενη με προσοχή αυτού που λέγεται συγκεκριμένο, με μία δηλαδή πράξη οικειότητας ή φιλικής ανταποκρίσεως. Νοημένη έτσι η μεταφυσική αποτελεί μία αληθινή, αδιάκοπα επαναλαμβανόμενη και ποτέ τερματιζόμενη εξέταση της συνειδήσεως. Γίνονται φανερές έτσι οι δυσκολίες με τις οποίες έχει να παλέψει ο μελετητής του Γκαμπριέλ Μαρσέλ που θα θελήσει σ' ένα κάπως συστηματοποιημένο λόγο να δώσει μία όσο το δυνατό περισσότερο σωστή ιδέα της φιλοσοφικής στάσεως του συγγραφέα του «Μεταφυσικού Ήμερολογίου»⁶.

* * *

Ο Γκαμπριέλ Μαρσέλ παρουσιάζει τη φιλοσοφία του ως μία αναζήτηση: «Νά γιατί, έξηγει, μου συνέβη τόσο συχνά να γράψω. Θα πρέπει να εξετάσουμε, να έμβασθούμε, ν' απλώσουμε την έρευνα, ακριβώς με την έννοια που ένας ζητητής ύποδεικνύει ένα δρόμο που πρέπει ν' ακολουθήσει ή ένας εξερευνητής σημειώνει σταθμούς επάνω στους οποίους δε μπόρεσε να φτάσει»⁷. «Έτσι ή φιλοσοφία αυτή άρνείται τους «ι-σμούς», και εξακολουθεί ο Μαρσέλ: «Υποθέτω ότι σ' αυτή την άρνηση ανταποκρίνεται ή μορφή των έργων μου τών φιλοσοφικών, μορφή που μου έπεβλήθη γιατί δε μπορώ αληθινά να πω πώς τη θέλησα... Το «Μεταφυσικό Ήμερολόγιο» δεν ήταν στην άρχή παρά ένα σύνολο σημειώσεων παρμένων μέρα με την ήμέρα που θαπρεπε σε μία δοσμένη στιγμή να έπεξεργαστούν ώστε να πάρουν μία οργανική μορφή. Πράγμα παράξενο. Όσο έννοιωθα άμεσώτερα τί το θετικό υπήρχε σ' αυτήν, καταλάβαινα όλο και περισσότερο τη δυσκολία να περάσω από το πρώτο στάδιο στο δεύτερο κι' αυτό συνεβάδιζε με μία σκέψη που γινότανε όλο και κριτικώτερη για την έννοια του συστήματος. Δεν υπερβάλλω λέγοντας πώς ένα είδος άποστροφής που ξυπνούσε μέσα μου ή ιδέα του συστήματος έπαιζε έδω ένα σοβαρό ρόλο»⁸. Στην εισαγωγή πάλι του «Μεταφυσικού Ήμερολογίου» μάς λέει ο φιλόσοφος μας πώς αν κάποιος είχαν την έντύπωση ότι το «Ήμερολόγιο» δεν κατέληγε σε καμμιά βεβαίωση, θαπρεπε σ' αυτούς να είπωθει ότι ακριβώς αυτή ή δυνα-

τότητα δογματικών βεβαιώσεων τέτοιου είδους άμφισβητείται σταθερά σ' όλη την έκταση του βιβλίου: «Ότι δεν υπάρχει τελευταία λέξη» — μάς λέει — «σ' αυτά τα πράγματα ή τουλάχιστον ότι ή τελευταία αυτή λέξη δε μπορεί να πάρει άναμφίβολα μορφή αληθείας και ότι ή θεμελιώδη αξία της θρησκευτικής ζωής συνίσταται ακριβώς στο ότι αυτή υπερβαίνει κατά κάποιον τρόπο κάθε έξαγγελία με αξιώσεις αντικειμενικότητας που έκφέρεται για το σύμπαν, είναι, μου φαίνεται, οι κατευθυντήριες ιδέες του πρώτου μέρους του «Ήμερολογίου»⁹. Τέλος σ' ένα προσφατώτερο κείμενο ο Γκαμπριέλ Μαρσέλ υπογραμμίζει την άπόγνωση που έννοιωσε όταν διαβάζοντας στον Φίχτε, είδε πώς ο γερμανός φιλόσοφος αξιούσε να συναγάγει στο έμπειρικό έγώ από το άφηρημένο έγώ: «Ποιά χίμαιρα, σκεπτόμουν, ή ποιό ψέμμα, ό,τι υπάρχει και ό,τι λογαριάζεται είναι αυτό το όρισμένο άτομο: είναι το πραγματικό άτομο που είμαι με τις άπίστευτα λεπτόλογες λεπτομέρειες της έμπειρίας μου, μ' όλες τις ειδικές περιπτώσεις της συγκεκριμένης περιπέτειας που μου άνήκει να ζήσω σε μένα μόνο και όχι σ' άλλον. Όλα αυτά πώς θα τα συναγάγουμε από το υπερβατικό έγώ; Δεν άρκει να πούμε ότι το έγχείρημα είναι άπραγματοποίητο. Πρέπει να πούμε πώς είναι κατ' άρχήν παράλογο. Μιά τέτοια έπιχείρηση συναγωγής μόνο σ' όρισμένες περιοχές της έπιστημονικής σκέψεως έχει νόημα και αξία»¹⁰. Άλλ' έξ' άλλου στά ίδια έργα βλέπουμε με δύναμη να βεβαιώνεται ή υπερβατικότητα της πραγματικής σκέψεως σχετικά με τη λογικο-μαθηματική. Αυτή ή τελευταία «δικαιολογημένη έν μέρος και εκεί όπου πρόκειται το πνεύμα μερικούς όρισμένους σκοπούς να πετύχει, να συγκροτήσει ένα σώμα ή ένα σύστημα αληθειών' άλλ' ότι συμβαδίζει μ' όλόκληρη την πνευματική δραστηριότητα, δε μπορούμε να το δεχτούμε»¹¹. Με τη στάση του αυτή ο Μαρσέλ δημιουργεί, όπως βλέπουμε, πολύ δύσκολες συνθήκες για την κίνηση των στοχασμών του. Είναι γι' αυτόν κάτι που μοιάζει — και το άναγνωρίζει άλλως τε — με μία επικίνδυνη άκροβασία. Άλλ' ο ίδιος πάλι σπεύδει να μάς πεί πόσο άναγκαία του φαίνεται μία παρόμοια θέση για την άμεση θεώρηση του κόσμου. Και ή θέση αυτή δεν είναι και δεν μπορεί να είναι εκείνη του θεατού που ξεμακραίνει από το παιχνίδι για να παρακολουθήσει τη διεξαγωγή του: «Δεν είμαι στο θέαμα» είναι ή αγαπημένη φράση του Μαρσέλ. Δε μπορώ, μάς λέει με το έργο του ο Μαρσέλ, ούτε τον κόσμο ούτε τον έαυτό μου να θεωρήσω με τρόπο θεαματικό όπως το κάνει π.χ. ή έλληνική φιλοσοφία της κλασσικής έποχής, γιατί είμαι πραγματικά μέσα στον κόσμο και στον

οργανικά ύπαρξιακό έαυτό μου και με τέτοιο τρόπο ώστε ή σχέση μου με τόν κόσμο ή με τόν έαυτό μου νά υπερβαίνει κάφε συλληπτή αντικειμενικοποίηση. Κατά βάθος, μάς λέει ό Μαρσέλ, «τό πρόβλημα τής γενέσεως του έγώ και εκείνο τής γενέσεως του κόσμου δέν είναι παρά ένα και μόνο πρόβλημα ή ακριβέστερα ένα και μόνο insoluble κι' αυτή ή μη διαλυτότητα μένει δεμένη μ' αυτή τή θέση μου, με τήν ύπαρξή μου, με τό ριζικό μεταφυσικό γεγονός αυτής τής ύπαρξεως». Έάν με μιά πράξη άποσπάσεως μπορώ ν' άποχωριστώ από τό «άντικείμενο», αυτό δέν πραγματοποιείται παρά με τήν ύπόθεση ενός «άντικειμένου» ειδικού που τό θεωρώ κάτω από τις διάφορετικές ύψεις του. Αυτή ή νόμιμη πράξη του άποχωρισμού με τήν όποία ή έπιστήμη οίκοδομείται, καταντά παράλογη όταν τή μεταφέρουμε στην άποψη του σύμπαντος: «Δέ μπορώ — έξακολουθούν οι στοχασμοί του Μαρσέλ — «έστω και έν διανοία» νά βάλω τόν έαυτό μου παράπλευρα του σύμπαντος, δέν είναι δυνατόν παρά άκατανόητα πλασματικά νά τοποθετηθώ δέν ξέρω σε ποιο έξωτερικό σημείο και από εκεί νά αναπαράγώ σε διαστάσεις μικροτέρας κλίμακος τις διαδοχικές φάσεις τής γενέσεως του κόσμου¹². Και στην εισαγωγή του βιβλίου του: «Από τήν Άπάρνηση στην Έπίκληση» —μιά συλλογή δοκιμίων και διαλέξεων— παρατηρεί ό φιλόσοφος μας ότι ή σοβαρότερη μεταφυσική χειρονομία είναι εκείνη με τήν όποία αναγνωρίζει κανείς ότι δέν μπορεί χωρίς αντίφαση νά σκεφτεί τό άπόλυτο ως ένα κεντρικό παρατηρητήριο άπ' όπου θά μπορούσε νά θεωρεί τό σύμπαν, άντι νά συλλαμβάνεται αυτό μ' ένα τρόπο μερικό και πλάγιο, όπως είναι για τόν καθένα από μάς.

Ή θέση λοιπόν του φιλοσόφου μας είναι μιά θεμελιακή κατάσταση κι' αυτή είναι ή «ύπαρξιακή»¹³, δηλ. τό νά ανήκει αναλλοίωτα στην ύπαρξη καθενός που ύπάρχει. Νά ανήκει: Και ό Μαρσέλ θά μάς παρουσιάσει μιά σειρά φαινομενολογικών περιγραφών των «Ανήκω στον έαυτόν μου», «Μου ανήκει», «σου ανήκω», περιγραφών που οδηγούν από τό 'Ανήκω - Κατοχή που προϋποθέτει κάτοχο και κατεχόμενο στο 'Ανήκω - Δωρεά όπου τό «σου ανήκω» και τό «μου ανήκει» αποτελούν πιά όχι μιά σχέση χώρου μεταξύ πραγμάτων ή μορφών αλλά ένα γεγονός άλληλοδιδασύσεως τέτοιας ώστε τά όρια «έγώ» και «ό άλλος», «τό δικό μου», «τό δικό σου», εξαφανίζονται μέσα σε μιά ζωντανή πραγματικότητα όπου ό καθένας είναι τόσο περισσότερος όσο λιγώτερο είναι ό έαυτός του. Αυτό είναι τό νόημα του «Ανήκω στην ύπαρξη καθενός που ύπάρχει» (l'existentialité). Δέν πρόκειται έδω ούτε για έξωτερικότητα ούτε για έμμο-

κρατία (immanence) αλλά για δωρεά τής ύπαρξεως στην ύπαρξη. Δέν ύπάρχει, μ' άλλα λόγια, με τήν ύπαρξη αυτή δυασμός αντικειμένου και ύποκειμένου. Έτσι, ή ύπαρξη δέν μπορεί ν' άπορρέει από κάτι άλλο. Είναι κάτι πρωταρχικό ή δέν είναι ύπαρξη. Δέν ύπάρχει πέρασμα προς τήν ύπαρξη που νά μην είναι κάτι τό άπατηλό. Γιατί βρισκόμαστε έδω μπροστά όχι σε μιά ιδέα ή σ' ένα γεγονός αλλά σ' αυτό που στηρίζει τήν ιδέα ή τό γεγονός: Συνέπεται πώς δέν ύπάρχει τίποτε στην ύπαρξη που νά ναι προβληματικό. «Ή άμφιβολία» —μάς λέει ό Μαρσέλ— «είναι πάντα μιά τομή. Είναι μιά άπόσπαση και δέν χωρεί παρά εκεί όπου ή σκέψη βρίσκεται μπροστά σ' ένα δυασμό. Άλλ' εάν είναι αλήθεια πώς ή ύπαρξη δέν μπορεί με κανέναν τρόπο νά θεωρηθεί ως ένα κατηγορημα (predicat), δέν ύπάρχει διάκενο, χαραμάδα, όπου νά μπορέσει ή άμφιβολία νά τοποθετήσει τήν αίχμη της»¹⁴. Έτσι φτάσαμε σ' ένα πρώτο συμπέρασμα: Τό πνεύμα βρίσκεται έφοδιασμένο με μιά αναμφίβολη ασφάλεια που άφορά όχι τήν ύπαρξη ενός ειδικού πράγματος αλλά τό ύπάρχον σύμπαν, ασφάλεια σφαιρική, συγκροτούσα ύποκείμενο και αντικείμενο, καθαρό άμεσο. Και στο βιβλίο του «Είναι και Έχειν» προσθέτει ό Μαρσέλ: «Ή σκέψη δέν μπορεί νά βγει από τήν ύπαρξη. Ή έξοδος από τήν ύπαρξη είναι κάτι τό ριζικά άδιανόητο, κάτι που δέν έχει νόημα, αυτό που ονομάζουμε έτσι είναι μιά κάποια μεταμόρφωση ένδοϋπαρξιακή»¹⁵. Από τήν άποψη τής σχέσεως νοήσεως έμπειρίας, σχέσεως τήν όποία έκράτησε ή κλασσική φιλοσοφία ως άκρογωνιαίο λίθο του οίκοδομήματός της, βασικής σημασίας είναι όσα διαβάσαμε στο «Μεταφυσικό Ήμερολόγιο, καθ' έαυτό άνατρεπτικά του σεβάσμιου οίκοδομήματος τής Philosophia renensis: «Όλες οι μεθοδολογικές συζητήσεις» —γράφει ό Μαρσέλ— «στη φιλοσοφία μου φαίνεται ότι σκιάζονται από μιά θεμελιακή παρεξήγηση που δέν κατόρθωσε νά διαλύσει ή εξέλιξη τής φιλοσοφικής σκέψεως: Έπιμένουν στη θέση του διλήμματος καθαρού έμπειρισμού και λόγου που θάβρισκε μέσα στον έαυτό του τό περιεχόμενό του. Πιστεύω ότι πρέπει άπόλυτα ν' άρνηθούμε τό νόμιμο του δυασμού αυτού. Ή ιδέα ενός λόγου οργανωτού τής έμπειρίας έχει τουλάχιστο αυτό τό μειονέκτημα, ότι παρουσιάζεται μοιραία δυαδιστική. Κατά τή γνώμη μου πρέπει νά δεχτούμε ότι ή σκέψη (ό λόγος) δέν συγκρτεείται ως σκέψη για τόν έαυτό της παρά καθ' όσον και κατά βαθμίδες πραγματώνεται μέσα στην έμπειρία. Κι' αυτό δέν πρέπει νά νοηθεί με μιά έννοια καθαρά ψυχολογική — με τήν όποία ό καντισμός μπορούσε νά έξοικονομηθεί — αυτό θέλει νά πεί ότι ή ιδέα μιάς σκέψεως

καθαρά, προηγούμενης κάθε εμπειρίας είναι βέβαια μιά ψευδοϊδέα, είναι το προϊόν ενός στοχασμού σχηματικού και παραισθητικού. Έξ Ισου αύθαιρετο είναι να εξαρτήσουμε τη σκέψη από μιά εμπειρία. Πρέπει να καταλάβουμε ότι η σκέψη δεν είναι νοητή παρά μέσα στην εμπειρία έφ' όσον και καθ' όσον αυτή προσδιορίζεται ως κατανοητή.¹⁶ Και στη σελίδα 105 ο Μαρσέλ προσθέτει: «Τό νοητό δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει αντικείμενο για τό πνεύμα. Είναι παραισθηση να δεχόμαστε ότι η σκέψη μπορεί να τοποθετεί έκτος έαυτής και μπροστά της τό νοητό. Στην πραγματικότητα από τη στιγμή που τοποθετεί μπροστά της τη νοητότητα, την καταργεί γιατί η νοητότητα δεν μπορεί να προσδιοριστεί παρά μέσα στη σκέψη ως ψυχή της και η ζωή της».

Με τά κείμενα αυτά βλέπουμε την κατεύθυνση του Μαρσέλ: Έάν δεν έχει νόημα να θεωρούμε μιά συγκροτημένη εμπειρία ανεξάρτητα από την συγκροτούσα σκέψη, δεν υπάρχει επίσης κανένα νόημα

στην υπόθεση μιās σκέψεως καθ' έαυτής, μιās σκέψεως που κατέχει «έκ φύσεως» αρχές, ιδέες, μορφές, κατηγορίες. Άλλ' εάν τόσον ο εμπειρισμός όσον και η λογκρατία είναι για τον Γκαμπριέλ Μαρσέλ έξ Ισου απαράδεκτες στάσεις, δεν είναι λιγώτερο απαράδεκτη ή θέση του υπερβατικού Ιδεαλισμού. Στην καθαρή νόηση και στην καθαρή εμπειρία, που άποκρούει ο Μαρσέλ, δεν υποκαθιστά την συνδιαλλαγή μιās συνθέσεως ανάμεσα ύλης και μορφής της γνώσεως. Έμπειρία και σκέψη είναι έξ Ισου σταθεροί συντελεστές σε τέτοιο όμως τρόπο ώστε να είναι έξ Ισου μάταιο και άθήμετο να τις υποστασιάζουμε σε δυό ξεχωριστούς δρους, ενώ αυτό που μάς επιβάλλεται είναι η αναζήτηση της σχέσεως των μέσα στο βάθος της υπάρξεως. Πώς συντελείται η αναζήτηση αυτή στη σκέψη του Μαρσέλ, είναι τό θέμα με τό οποίο στο επόμενο τεύχος θα κλείσει τό πρώτο αυτό κεφάλαιο, η «Εισαγωγή», για να μπορούμε στο δεύτερο, την «Όντολογία του Μυστηρίου».

Κ. Ι. ΔΕΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. H. Gouhier. La Philosophie et son histoire, σελ. 104-105 και σελ. 96.

2. Βλ. G. Marcel. Journal Métaphysique 6e édit. σελ. 109 έπ.

3. Βλ. Étienne Gilson, Jeanne Delhomme etc. Existentialisme Chrétien: Gabriel Marcel, édit 1951, σελ. 312 έπ.

4. Βλ. έν άν. σελ. 315.

5. Τό θέατρο του Γκαμπριέλ Μαρσέλ ζητά μιά ιδιαίτερη μελέτη: Δίνεται βαθύτατα με τη φιλοσοφική του κατεύθυνση και την εκφράζει στην περιοχή της Τέχνης. Τά θεατρικά του έργα είναι, κατά χρονολογική σειρά, τά έξής:

4. 1) Le seuil invisible, édit. Grasset, 1914, 2) Le Luatuor en fa dièse. édit. Phon, 1925, 3) Trois Pièces, édit. 1931, Phon, 4) L'Inconoclaste, édit Stock 1923, 5) Le Cœur des Autres, édit. Grasset, 6) Un homme de Dieu, édit. Grasset, 1925, 7) L'Horiyon (composée en 1923) édit. 1945, 8) Le Monde Cassé, édit. Desclée de Brouwer, 1933, 9) Le Chemin de Crète, édit. Grasset, 1936, 10) Le Dard, édit. Plon, 1936, 11) Le Faal, édit. Stock, 1936, 12) La Soif,

édit. Desclée de Brouwer, 1938, 13) Théâtre Comique, édit. Albin Michel, 1947.

6. Βλ. Marcel de Corte. La Philosophie de Gabriel Marcel, 2e édit. σελ. 4 έπ.

7. Βλ. G. Marcel. De Kefus à l'Invocation, 9e édit. σελ. 85.

8. Βλ. έν. άν. σελ. 83 - 84.

9. Βλ. G. Marcel. Journal Métaphysique, 6e édit. σελ.

10. Βλ. G. Marcel. Homo Uiator. édit. 1947 σελ. 190 - 191.

11. Βλ. G. Marcel. Journal Métaphysique, σελ. 311 - 312.

12. Βλ. G. Marcel. Être et Avoir. édit. 1947 σελ. 22 και 23.

13. Βλ. G. Marcel. De Refus à l'Invocation, 9e édit. σελ. 36.

14. Βλ. G. Marcel. Journal Métaphysique, 6e édit. σελ. 311.

15. Βλ. G. Marcel. Être et Avoir, σελ. 34 - 35.

16 Βλ. G. Marcel. Journal Métaphysique σελ. 175.

